

Zbigniew Zyglewski

STAROSTOWIE I BURGRABIOWIE ŚWIECCY DRUGIEJ POŁOWY XV WIEKU

Dzieje średniowiecznego starostwa świeckiego i jego zarządców do tej pory nie doczekały się gruntownych badań. W najstarszych dziewiętnastowiecznych monografiach miasta fakt istnienia starostwa i starostów był jedynie sygnalizowany¹. Podobnie potraktowano ten problem w najnowszym opracowaniu dziejów miasta². Wykaz starostów świeckich autorstwa P. Czaplewskiego³, chociaż nadal powszechnie wykorzystany, jest nieściśły. O niektórych starostwach wspominał ostatnio J. Kamiński⁴.

Dzieje starostwa świeckiego wiążą się z faktem zdobycia zamku świeckiego przez członków Związku Pruskiego w lutym 1454 roku⁵. Od tego czasu zamek pozostał w rękach związkowców⁶. Prawdopodobnie z chwilą wypowiedzenia przez Królestwo Polskie wojny Zakonowi zamek został przekazany stronie polskiej. Sądzić można, iż otrzymał go Jan Gruszczyński, biskup kujawski, który osadził tutaj swojego urzędnika. Obecność tego ostatniego jest poświadczona źródłowo z początkiem października

¹ R. Wagner, *Ein Pommerlesches Herzogtum und ein Deutsche Ordens-Komthurei. Kulturgeschichte des Schwetzer Kreises nach den archivalischen und anderen Quellen*, Bd. 2, *Der Schwetzer Kreis unter der Herrschaft des deutschen Ordens 1309-1466*, Posen 1872, s. 420-423; H. Maercker, *Ein polnische Starostai und ein preussischer Landrathskreis. Geschichte des Schwetzer Kreises 1466-1873*, *Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins*, Bd. XVIII, 1998, s. 136-138.

² *Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu*, t. 1, pod red. K. Jasińskiego, Warszawa-Poznań-Toruń 1979.

³ P. Czaplewski, *Starostowie świeccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich 1454-1772*, Toruń 1921, s. 186-189, *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, R. 26-28.

⁴ J. Kamiński, *Zamek wodny w Świeciu*, *Świecie 1978*, s. 9-10; idem, *Zamek wodny w Świeciu zabytek architektury kategorii I*, *Świecie* [b. r.], s. 25-27, 30-32.

⁵ K. Górski, *Pomorze w dobie wojny trzynastoletniej*, Poznań 1932, s. 122, *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk*, *Prace Komisji Historycznej*, T. 7; M. Biskup, *Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454-1466*, Warszawa 1967, s. 124.

⁶ P. Czaplewski, op. cit., s. 186.

1454 roku⁷. Dwa miesiące później starostwem zarządzał bliżej nieznanym Piotrem, a do pomocy miał burgrabiego Dobiesława⁸.

Najprawdopodobniej na początku 1455 roku Świecie było w rękach Piotra Szamotulskiego, kasztelana poznańskiego i starosty pomorskiego. Natomiast na zamku rezydował jego burgrabia Abraham z Chowłowa⁹.

Król w końcu 1455 roku przekazał Świecie Mikołajowi Szarlejskiemu, wojewodzie brzeskiemu i Janowi z Kościelca, podkomorzemu dobrzyńskiemu do dnia 13 lipca 1456 roku¹⁰. Ponieważ nadanie znane jest z rejestru trudno określić warunki, na jakich tenutariusze otrzymali Świecie. M. Biskup przypuszcza, iż na podobnych jak nadanie Człuchowa dla tychże, a więc z obowiązkiem utrzymania 100 konnych i 200 pieszych opłacanych ze skarbu królewskiego¹¹.

Trudno określić, kto objął zamek w dalszym okresie. W końcu marca 1457 roku na zjeździe w Kole postanowiono, by trzy zamki, w tym Świecie, nie były obsadzone rycerzami zaciężnymi z powodu braku funduszy, lecz rycerstwem królewskim¹². W połowie maja tego roku na zamku urzędował nieznanym bliżej burgrabia świecki, starający się o uzyskanie pomocy militarnej od sąsiednich miast¹³. Na początku czerwca 1457 roku Kazimierz Jagiellończyk zapisał Ulrykowi Czerwonce, zaciężnemu czeskiemu 56 000 florenów na Świeciu, Golubiu, Przesmarku, Kowalewie i Gniewie jako wynagrodzenie za wierność względem króla, a zwłaszcza ze względu na znaczącą rolę w wykupieniu Malborka z rąk zakonnych. Ulryk objął tylko Świecie,

⁷ Archiwum Państwowe w Toruniu (dalej cyt. APT), Katalog I, 1551, 1552; M. Biskup, *Trzynastoletnia...*, s. 272.

⁸ Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej cyt. APG), 300D/50,12.

⁹ Fakt posiadania Świecia przez Szamotulskiego wynika z listu Andrzeja Tęczyńskiego, starosty chełmińskiego adresowanego do Szamotulskiego, a w przypadku jego nieobecności (*in absentiaris*) do burgrabiego świeckiego, Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem, Ordensbriefarchiv, nr LXXX/a; Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198-1525, hrsg. E. Joachim, W. Hubatsch, Bd. 1 (dalej cyt. RHD), Göttingen 1948, nr 13597; M. Biskup, *Trzynastoletnia...*, s. 343, p. 83.

¹⁰ *Matricularium Regni Poloniae summaria*, wyd. T. Wierzbowski (dalej cyt. MRPS), t. 1, Warszawa 1905, nr 1933, bez daty, wpisany pod koniec 1453 roku. Na błędny wpis wskazał P. Czaplewski, op. cit., s. 186; datację ustalił M. Biskup, *Trzynastoletnia...*, s. 412, p. 134.

¹¹ M. Biskup, *Trzynastoletnia...*, s. 412; M. Grzegorz, *W czasach krzyżackich (1309-1466)*, [w:] *Dzieje Świecia...*, s. 202.

¹² J. Długosz, *Historiae Poloniae*, Liber XII, wyd. A. Przeździecki, Kraków 1878, s. 241; *Lata wojny trzynastoletniej w "Rocznikach, czyli kronikach" inaczej "Historii polskiej" Jana Długosza (1454-1466)*, opr. S. M. Kuczyński i in, t. 1, Łódź 1964, s. 86, nr 260.

¹³ *Katalog dokumentów i listów krzyżackich oraz dotyczących wojny trzynastoletniej z Archiwum Państwowego w Toruniu*, t. 2 (1454-1510), opr. A. Radziwiński, J. Tandecki, Warszawa 1998, nr 183.

Golub i Kowalewo, gdyż reszta pozostawała w rękach krzyżackich¹⁴. Czech natychmiast przejął Świecie, bowiem już 22 sierpnia 1457 roku tytułował się starostą świeckim i golubskim¹⁵. Z tym tytułem obecny był na zjeździe w Malborku 12 października 1458 roku¹⁶. Źródła wzmiankują go miesiąc później¹⁷ oraz w roku następnym i 1460¹⁸.

Jego burgrabią w Świeciu i Golubiu był Andrzej Rzeszkowecz Puszkarz z Dobrzyczna¹⁹. Był to czeski rycerz zaciężny od samego początku wojny walczący po stronie Związku Pruskiego. Po zdobyciu miasta Malborka w 1457 roku przebywał w niewoli krzyżackiej, w 1461 roku zdobył Łasin, w 1464 był starostą w Gniewie, a dwa lata później uzyskał Chojnice²⁰.

Nieoczekiwanie zamek świecki przeszedł w ręce Zakonu. W nocy z 10 na 11 listopada 1460 roku krzyżackie oddziały z Chełmna w porozumieniu z jednym z załogi świeckiego zamku dokonały ataku na zamek. Załoga polska dowodzona przez Puszkarza wycofała się na przedzamcze, niszcząc za sobą most i tam zdołała się utrzymać²¹.

Toruń natychmiast udzielił Puszkarzowi pomocy wysyłając 16 listopada 80 zbrojnych. Niestety, stronie polskiej nie udało się odzyskać zamku

¹⁴ J. Długosz, op. cit., s. 249; *Lata wojny...*, s. 89, nr 275; M. Biskup, *Trzynastoletnia...*, s. 487.

¹⁵ RHD, nr 14919; P. Czaplewski, op. cit., s. 186, odnotował Czerwonkę na starostwie świeckim w końcu roku 1458.

¹⁶ *Scriptores rerum Prussicarum*, hrsg. T. Hirsch, M. Toeppen, E. Strehlke, Bd. 5, Leipzig, 1870, s. 560.

¹⁷ *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert*, hrsg. E. Weise, Bd. 2 (1438-1467), Marburg 1955, nr 368, s. 226.

¹⁸ J. Długosz, op. cit., s. 308.

¹⁹ *Ibidem*; *Lata wojny...*, s. 132, nr 400; *Acten der Ständetage Preussens unter Herrschaft des Deutschen Ordens*, hrsg. M. Toeppen (dalej cyt. AST), Bd. 5, Leipzig 1888, s. 27; M. Biskup, *Handel wiślany w latach 1454-1466*, *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, T. 14, 1953, s. 164, podaje błędnie, iż był on dowódcą zamku świeckiego z ramienia Związku Pruskiego. Natomiast tenże autor. *Trzynastoletnia...*, s. 538, zgodnie ze źródłami określił Puszkarza jako burgrabiego; P. Simson, *Danzig im dreizehnjährigen Krige 1454-1466*, *Zeitschrift Westpreussischen Geschichtsvereins*, H. 29, 1891, s. 78, określił go jako *Hauptmann von Golub und Schwetz*. Wydawcy Katalogu... nr 266, p. 1, dla lat 1459-1460 określają go jako starostę świeckiego. Jednak w tym czasie w źródłach z taką godnością występuje Czerwonka.

²⁰ K. Górski, *Pomorze...*, s. 206-207.

²¹ F. Schulz, *Bernhard von Zinnenberg ein Heerführer im dreizehnjährigen Städtekrieg*, *Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins*, H. 22, 1887, s. 129, zdobycie miasta datuje 9 na 10 XI; M. Biskup, *Trzynastoletnia...*, s. 578; M. Grzegorz, op. cit., s. 204; J. Kamiński, *Zamek...zabytek*, s. 26.

i doszło do wielomiesięcznego systematycznego oblężenia twierdzy. Za bezwzględnym odzyskaniem zamku opowiadał się Toruń²².

Miastu temu najbardziej zagrażały działania krzyżackie. Zablokowana żegluga wiślana przez kontrolę Nowego i Chełmna przez Krzyżaków, dalej zdobycie Golubia, perspektywa przejścia miasta Świecia przez Zakon skłoniły miasto do zdecydowanych działań, by nie dopuścić do okrążenia Torunia przez Krzyżaków²³. Niewątpliwie podczas całego oblężenia Toruń poniósł największe ciężary. Torunianie kilkakrotnie zwracali się do Gdańska o pomoc, ale uzyskiwali tylko obietnice nadmorskiego miasta²⁴. W 1460 roku Toruń dostarczył pod zamek świecki 90 ludzi, a w następnym około 200²⁵. Oprócz zaciężnych i innej służby pomocniczej torunianie dostarczali żywność i sprzęt wojenny. Według rachunków w 1460 roku wydali 799 grzywien, 5 skojców i 5 denarów, a w następnym aż 4318 grzywien, 2 skojce i 4 denary²⁶.

W trakcie oblężenia Świecia często zmieniali się dowódcy oddziałów toruńskich. W marcu 1461 był nim Mikołaj Kartemecher²⁷, w czerwcu Jan von der Grucke²⁸, miesiąc później Marcin Teschener²⁹, a we wrześniu Jan Rackendorff i Tilman von Allen³⁰.

Przez cały czas w walkach o zamek brał udział Puszkarz, pod którego komendą pozostawało 50 ludzi. Walczył dzielnie, odniósł nawet ranę, ale nie odegrał roli pierwszoplanowej³¹. Jednak działania uzależnione były od stanowiska Torunia. Świadczy o tym list Puszkarza z końca marca 1461 roku, w którym zwrócił się do toruńczyków o przysłanie pomocy³².

Jan Kościelecki również był zainteresowany zdobyciem Świecia. Burgrabia bydgoski Teodor, urzędnik Kościeleckiego dostarczał oblegającym żywność³³. Co prawda torunianie za nią płacili, jednak można przyjąć,

²² K. Górski, *Historia polityczna Torunia do roku 1793*, [w:] *Dzieje Torunia*, pod red. K. Tymienieckiego, Toruń 1933, s. 63; M. Biskup, *Trzynastoletnia...*, s. 578, 600-601.

²³ M. Biskup, *Handel...*, s. 164-176; J. Janosz-Biskupowa, *Rola polityczna Torunia w Związku Pruskim i wojnie trzynastoletniej w latach 1440-1466*, Toruń, s. 59, *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, R. 70, z. 3.

²⁴ *Ibidem*, s. 60.

²⁵ K. Górski, *Pomorze...*, s. 226-228; *idem*, *Historja...*, s. 63.

²⁶ M. Biskup, *Trzynastoletnia...*, s. 604, przypis 165; APT, Katalog II, XVI-18, k. 44.

²⁷ APT, Katalog II, IV-5, k. 9v.

²⁸ *Ibidem*, k. 10.

²⁹ *Ibidem*, k. 10v.

³⁰ *Ibidem*, k. 13v.

³¹ J. Kamiński, *Zamek... zabytek*, s. 26, uznał, iż to na nim spoczął główny ciężar walk o zamek przynajmniej do przybycia wojsk królewskich w maju 1461 roku.

³² APT, Katalog I, 1944.

³³ R. Wegner, *op. cit.*, s. 330-331; K. Górski, *Pomorze...*, s. 197; M. Biskup, *Trzynastoletnia...*, s. 601. W rachunkach dotyczących oblężenia Świecia, APT, Katalog II,

iż to Kościelecki jako ówczesny starosta bydgoski³⁴ w pośredni sposób angażował się w konflikt. Kościelecki w maju 1461 roku znalazł się wraz z wojskiem pod Świeciem i przyczynił się do zdobycia zamku w czerwcu.

Z końcem roku 1460 znikł ze źródeł Czerwonka jako starosta świecki. Później już nigdy nie upomniął się o Świecie, prawdopodobnie z chwilą zdobycia zamku zrzekł się praw do starostwa. Być może nabył je Puszkarcz. W liście do Torunia z 16 marca 1461 roku tytułował się tenutariuszem w Świeciu³⁵.

Faktycznym władcą zamku świeckiego był Bernard Szumborski, zaciężny krzyżacki. On też w swoich listach tytułował się starostą świeckim³⁶, nawet 21 lipca 1461 roku³⁷, kiedy to od ponad miesiąca zamek przeszedł w ręce polskie, z wyjątkiem wieży, w której schronili się obrońcy.

Odbity zamek obsadzili torunianie i nie zamierzali się go wyzbyć. Toruń chciał zachować dla siebie ten ważny punkt wiślanej żeglugi. Przede wszystkim obawiał się zbyt silnej pozycji króla na zamku, a zwłaszcza kontroli Wisły. Mieli też argument za utrzymaniem Świecia w swoich rękach w postaci spisanych wydatków poniesionych na odzyskanie zamku w wysokości ponad 5000 grzywien³⁸. Z dochodów miasta i starostwa zamierzali pokryć poniesione wydatki. Torunianie w walce o swoją sprawę przeciw królowi szukali wsparcia u gdańszczan i gubernatora Prus Ścibora Bażyńskiego³⁹. Gdańsk popierał zamiary Torunia, radził aby nie przekazywać zamku stronie polskiej, w szczególności Puszkarczowi. Jednak gdańszczanie nie wysłali wojsk w celu obsadzenia Świecia, o co zabiegali torunianie⁴⁰. Dopiero w marcu 1462 roku Gdańsk oddelegował do Świecia kilkunastuosobową grupę zaciężnych⁴¹, a w końcu roku zaopatrzył zamek w żywność⁴².

IV-5, często podaje się o dostawach żywności, sprzętu i piwa z Bydgoszczy. Nie wiadomo, czy dostarczał je burgrabia, czy też mieszczanie.

³⁴ Z. Zyglewski, *Późnośredniowieczne urzędy i urzędnicy w powiecie bydgoskim. Urzędnicy ziemscy - starostowie - burgrabiowie*, [w:] Bydgoszcz jako ośrodek administracyjny na przestrzeni wieków, pod red. Z. Biegańskiego, W. Jastrzębskiego, Bydgoszcz 1998, s. 50-51, Bydgoskie Towarzystwo Naukowe, Prace Komisji Historii, T. 16, starostą w latach 1457-1475.

³⁵ APT, Katalog I, 1944 - *tenutarius in Swetze*; Katalog dokumentów..., nr 314.

³⁶ RHD, nr 15594; APT, Katalog I, 1925, 1926 - *der Stadt Golaw und Swetz obersthauptmann*, 1939/2; Katalog dokumentów..., nr 304, 306, 309; P. Czaplewski, op. cit., s. 187.

³⁷ RHD, nr 15659.

³⁸ M. Biskup, *Trzynastoletnia...*, s. 604, w przypisie 165 szczegółowe wyliczenia.

³⁹ I. Janosz-Biskupowa, op. cit., s. 60.

⁴⁰ APT, Katalog I, 1948, 1950, 1951, 1958; *Katalog dokumentów...*, nr 317-1319, 323.

⁴¹ *Katalog dokumentów...*, nr 332.

⁴² *Ibidem*, nr 337.

Z chwilą ponownego zdobycia zamku jego zarządcą z ramienia Torunia został Tylman von Allen⁴³. Pełnił on swoją funkcję do końca 1462 roku⁴⁴.

Kazimierz Jagiellończyk również był zainteresowany przejęciem zamku, zresztą z tych samych powodów co Toruń. Sprawa Świecia była tematem rozmów prowadzonych przez Gdańsk z królem. Nie przyniosły one rozwiązania i miały być kontynuowane na sejmie piotrkowskim z początkiem grudnia 1461 roku⁴⁵. Król zamierzał przekazać zamek Janowi Kościeleckiemu. 6 lutego 1461 roku monarcha zapisał mu 6000 florenów na Świeciu, Osieku i Jasińcu⁴⁶. Starania króla i Kościeleckiego o przejęcie zamku nie powiodły się, więc w końcu roku 1461 doszło do porozumienia między Kościeleckim a Toruniem. Toruń zatrzymał zamek i połowę dochodów z miasta oraz 11 wsi należących do starostwa. Ponadto miał prawo wyznaczania starosty. Kościelecki uzyskał podzamcze oraz drugą połowę dochodów ze starostwa⁴⁷. Jak się wydaje król nie był zadowolony z takiego rozwiązania sprawy. 26 stycznia 1463 roku ponowił zapis na Świeciu dla Jana Kościeleckiego o dalsze 3000 florenów⁴⁸. Nie był to koniec zapisów na Świeciu. W końcu października tego roku na sejmie w Piotrkowie król zapisał dalszych 6000 florenów na Świeciu⁴⁹. Tak więc Świecie było obciążone sumą 15 000 florenów⁵⁰, ale według zestawienia królewskiego z roku 1472 starostwo było obciążone zapisem w wysokości 14 000 florenów na rzecz Kościeleckiego⁵¹.

Począwszy od roku 1463 starostą świeckim z ramienia Torunia był Ludwig von Schönfeldt⁵². W roku 1467 na pół roku starostwo przejął Bur-

⁴³ APT, Katalog II, IV-5, k. 13v.

⁴⁴ Ibidem, k. 13v, 17; Thorner *Denkwürdigkeiten von 1345-1547*, hrsg. A. Voigt, *Mitteilungen des Copernicus-Vereins*, T. 13, 1904, s. 96, APT, Katalog I, 1977.

⁴⁵ APT, Katalog I, 1964; *Katalog dokumentów...*, nr 329.

⁴⁶ Kodeks dyplomatyczny Polski (dalej cyt. KDPol), t. 2, cz. 2, wyd. L. Ryszczewski, A. Muczkowski, Warszawa 1852, nr 607; R. Wegner, op. cit., s. 420.

⁴⁷ Thorner..., s. 118; K. Górski, *Historia...*, s. 63; I. Janosz-Biskupowa, op. cit., s. 60-61.

⁴⁸ APT, Katalog I, 1982; M. Biskup, *Trzynastoletnia wojna...*, s. 642

⁴⁹ APT, Katalog I, 1966, dokument jest datowany *feria quarta in crastino Simonis et Pauli*. Ponieważ jest to kopia, musiało dojść do błędnego zapisu święta kościelnego. Pierwotny zapis brzmiał zapewne "Simonis et Iudae". Metryka Koronna nie posiada wpisów z tego sejmku, MRPS, t. 1, s. 32-33. Sejm obradował w tym czasie, zob. M. Biskup, *Trzynastoletnia wojna...*, s. 650; *Inventarium omnium et singulorum privilegiorum, litterarum, diplomatum, scripturarum et monumentorum quaecunq[ue] in archivo regni in arce Cracoviensi continentur*, ed. E. Rykaczewski, Paryż 1862, s. 92.

⁵⁰ I. Janosz-Biskupowa, op. cit., s. 61, przypis 97, w literaturze nie ma pewności co do ostatecznej wielkości zapisów: wymienia się 9000 lub 15 000 florenów.

⁵¹ MRPS, t. 1, nr 972.

⁵² APT, Katalog II, IV-5, k. 27v.

chard Schönfeldt⁵³, brat poprzednika⁵⁴. W następnym roku na urząd starosty powrócił Ludwig von Schönfeldt, ale na krótko⁵⁵. Kolejnym starostą w latach 1468-1472 został Szymon Czapek⁵⁶. Po nim, zgodnie z umową z dnia 13 lipca 1472 roku, ponownie starostwo objął Ludwig von Schönfeldt⁵⁷ i pozostał na nim do roku 1476⁵⁸. Wszyscy oni byli zaciężnymi w służbie Torunia i walczyli podczas oblężenia Świecia w latach 1460-1461⁵⁹. Oni też byli starostami mianowanymi przez władze miejskie Torunia.

Kolejnym starostą z ramienia Torunia został Mikołaj Wulkowski, urzędujący w latach 1477-1485⁶⁰.

W trakcie piastowania urzędu Mikołaj Wulkowski był chorążym pomorskim do początku roku 1485⁶¹, a później został wojewodą pomor-

⁵³ H. Maerker, op. cit., s. 136; P. Czaplewski, op. cit., s. 187; J. Kamiński, *Zamek... zabytek*, s. 30.

⁵⁴ APT, Katalog II, IV-5, k. 50v; *Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz Biskupowa, Toruń 1964, nr 122.

⁵⁵ H. Maerker, op. cit., s. 136; P. Czaplewski, op. cit., s. 187; J. Kamiński, *Zamek... zabytek*, s. 30.

⁵⁶ APT, Katalog II, IV-5, k. 53-56v; H. Maerker, op. cit., s. 136; P. Czaplewski, op. cit., s. 187; J. Kamiński, *Zamek... zabytek*, s. 30.

⁵⁷ APT, Katalog I, 2098/2; Katalog dokumentów..., nr 366.

⁵⁸ APT, Katalog II, IV-5, k. 60; H. Maerker, op. cit., s. 136; J. Kamiński, *Zamek... zabytek*, s. 30.

⁵⁹ K. Górski, *Pomorze...*, s. 225-232.

⁶⁰ APT, Katalog II, IV-5, k. 60-65v, Katalog II, XVI-18, k. 39-42v. Jako osobny dokument zachowały się rachunki dotyczące urzędowania Wulkowskiego z roku 1477, APT, Katalog I, 2186; H. Maerker, op. cit., s. 136, odnotował go tylko pod rokiem 1477; P. Czaplewski, op. cit., s. 187, zakreślił jego urzędowanie na lata 1481-1487. Czaplewski przytaczając rok 1487 powołał się na list Mikołaja Działyńskiego, wojewody inowrocławskiego z 22 lipca tego roku (*Codex epistularis decimi quinti*, t. 3, wyd. T. Lewicki, Kraków 1894, nr 340). Kujawski senator w adresie do Wulkowskiego zamieścił godność wojewody pomorskiego, starosty puckiego i świeckiego. Nadawca wpisał urząd starosty świeckiego zamiast starogrodzkiego. W licznie zachowanej korespondencji, jaką prowadził Wulkowski z Gdańskiem do połowy września 1485 roku tytułował się starostą świeckim, puckim i starogrodzkim (APG, 300D/57,48-61). Natomiast w listach poczynając od roku 1486 podpisywał się jako starosta pucki i starogrodzki (APG, 300D/57,62-102).

⁶¹ Z godnością chorążego pomorskiego (pomerellen Banderführer) został odnotowany w rachunkach pod rokiem 1477, APT, Katalog II, IV-5, k. 90; *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum*, wyd. Ulanowski, t. 2, Kraków 1902, nr 1441, jako chorąży gdański (błędnie) i starosta świecki - 1483; *Urządnicy Prus Królewskich XV-XVIII wieku. Spisy*, opr. K. Mikulski, Wrocław 1990, s. 126, nr 821, po raz ostatni jako chorąży został odnotowany 20 II 1484 roku. Jednak w dwóch listach z 7 i 18 I 1485 roku określił się jako chorąży (banderfurer) bez określenia terytorium. Oczywiście chodzi o chorążego pomorskiego, APG, 300D/57, 48, 49.

skim⁶². Wulkowski opłacany był przez Toruń, był więc starostą podległym miastu, a nie zastępcą, czyli administratorem z ramienia Kościeleckiego, jak to widział P. Czaplewski⁶³. Kolejnym starostą został Gabriel z Kossowa⁶⁴. Objął on Świecie z ramienia Torunia 29 września 1485 roku, w kilka dni po rezygnacji Wulkowskiego. W dniu tym przejął zamek i złożył ślubowanie na wierność radzie toruńskiej⁶⁵. W niespełna miesiąc później zajmował się porządkowaniem sprzętu, który znajdował się na zamku⁶⁶. Jako starosta znany jest z roku 1488⁶⁷, 1492⁶⁸, 1493⁶⁹ i następnego⁷⁰.

Gabriel Kossowski przynajmniej od października 1490 roku do swojej śmierci w 1495 piastował godność chorążego świeckiego⁷¹. Był bratem Macieja Konopackiego⁷², który objął po nim urząd chorążego świeckiego⁷³.

Po Kossowskim funkcję starosty uzyskał Stefan Sweidnitzer, zapewne mieszczanin toruński⁷⁴. W roku 1496 przejął zamek świecki i złożył ślubowanie⁷⁵. We wrześniu 1498 roku w Świeciu rezydował bliżej nie znany starosta⁷⁶, być może nadal Sweidnitzer. Prawdopodobnie był to ostatni starosta świecki z ramienia Torunia urzędujący w końcu XV stulecia.

⁶² *Urządnicy Prus...*, s. 135, nr 907, po raz pierwszy jako wojewoda odnotowany został 7 I 1485 roku. Wskazane źródło będące listem Wulkowskiego do Gdańska wyraźnie wymienia go z godnością chorążego (pomorskiego). W jego listach godność wojewody pomorskiego znalazła się w tytulaturze 2 VI 1485 roku, APG, 300D/57,52. Wulkowski uzyskał nominację na wojewodę podczas zjazdu stanów Prus Królewskich z królem, który odbył się w marcu i kwietniu 1485 roku w Toruniu. W dniu 9 marca odnotowano *Niclus Wolkow von der Swetce unde dy causz Pommeren*. Trudno rozstrzygnąć, o jaką godność "pomorską" chodzi. Na pewno 18 kwietnia był już wojewodą pomorskim. Wspomniany reces wzmiankuje o działalności wojewody, a w dniu następnym głos zabrał Wulkowski jako wojewoda, *Akta Stanów Prus Królewskich* (dalej cyt. ASPK), t. 1 (1479-1488), wyd. K. Górski, M. Biskup, Toruń 1955, s. 311, 363-364.

⁶³ P. Czaplewski, op. cit., s. 187-188.

⁶⁴ H. Maercker, op. cit., s. 136, datuje urzędowanie na lata 1489-1495.

⁶⁵ APT, Katalog I, 2506.

⁶⁶ Ibidem, 2507.

⁶⁷ APG, 300D/68,294, list Torunia do Gdańska - 24 III 1488, *Herr Gabel vonn Cossow unnszer hauptman zwwe Swetze*.

⁶⁸ APT, Katalog II, IV-5, k. 66v.

⁶⁹ APG, 300D/56,31.

⁷⁰ APG, 300D/58,35.

⁷¹ *Urządnicy Prus...*, s. 151, nr 1088.

⁷² APT, Katalog I, 2506.

⁷³ *Urządnicy Prus...*, s. 151, nr 1089.

⁷⁴ W połowie XV wieku w źródłach występuje Jerzy Sweidnitzer, mieszczanin toruński. Najprawdopodobniej Stefan był spokrewniony z Jerzym, *Księga Theudenkusa*, wyd. L. Koczy, Toruń 1937, nr 166; *Katalog dokumentów...*, nr 111; *Księga długów...*, s. 40-41.

⁷⁵ APT, Katalog I, 2593.

⁷⁶ ASPK, t. 3, cz. 2 (1498-1501), wyd. K. Górski, M. Biskup, Toruń 1963, nr 380.

Oprócz starostów świeckich z ramienia Torunia funkcjonowali burgrabiowie. W pierwszym okresie po odbiciu zamku z rąk Szumborskiego starostami zostawali rycerze zaciężni, którzy nie posiadali żadnych innych godności i obowiązków, więc mogli przebywać w Świeciu. W związku z tym nie musieli być powoływani burgrabiowie, na co wskazuje brak jakichkolwiek wzmianek źródłowych o burgrabiach dla tego okresu. Dopiero za czasów Mikołaja Wulkowskiego znani są burgrabiowie. Na urząd ten, podobnie jak starostę, powoływała rada toruńska⁷⁷. Jednak nie jest znana dokładna procedura, czy na wniosek starosty czy też sama rada dokonywała wyboru. Jesienią 1482 roku burgrabią był Michał Wulkowski⁷⁸, brat Mikołaja, starosty świeckiego⁷⁹. Bezimienny burgrabia odnotowany został w rachunkach toruńskich pod rokiem 1485⁸⁰. W 1504 roku burgrabią był Jerzy Konopacki⁸¹, późniejszy wojewoda pomorski, syn Macieja Konopackiego⁸².

Z chwilą uzyskania nadań królewskich Kościelecki, przyjął tytuł starosty świeckiego. Pierwszy tenutariusz z tego rodu - Jan Kościelecki tytułował się starostą świeckim od 1461 do 1475 roku⁸³. Po jego śmierci syn jego przybył do Torunia na ratusz, gdzie doszło do potwierdzenia dotychczasowych warunków podziału starostwa⁸⁴. Kronika toruńska nie podaje jego imienia. Jan Kościelecki miał trzech synów: Mikołaja, Andrzeja i Stanisława⁸⁵. Nie wiadomo, który z nich prowadził rozmowy w Toruniu, najprawdopodobniej najstarszy z nich - Mikołaj⁸⁶. Zdaniem Czaplewskiego był nim Jan, kasztelan kruszwicki, późniejszy dobrzyński i wojewoda inowrocławski⁸⁷. Pierwsza wzmianka o kolejnym staroście Janie Kościeleckim pochodzi z 1480 roku. Na podstawie tytułatury można jednak stwierdzić, iż nie

⁷⁷ ASPK, t. 1, nr 89, 1482 rok.

⁷⁸ APT, Katalog I, 2366, 2391; ASPK, t. 1, nr 89, mandat Kazimierza Jagiellończyka, w którym występuje burgrabia: *Michael Wlykowski*. Jest to zniekształcone nazwisko - Wulkowski.

⁷⁹ Pokrewieństwo to jest stwierdzone w liście przedstawicieli Torunia do ich rady z 30 IV 1482 roku, ASPK, t. 1, nr 78.

⁸⁰ APT, Katalog II, IV-5, k. 65v.

⁸¹ Ibidem, XVI-18, k. 77v, 91.

⁸² J. M. Małecki, *Konopacki Jerzy*, [w:] *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt. PSB), t. 13, Wrocław 1967-1968, s. 547-548, brak wzmianki o burgrabiostwie.

⁸³ P. Czaplewski, op. cit., s. 187. Nie zawsze w tytułaturze umieszczał godność starosty świeckiego, być może ze względu na posiadanie tylko połowy starostwa, np. *Die Staatsverträge...*, nr 391, s. 255, 16 III 1464.

⁸⁴ Thorner..., s. 118, *sein Sohn auf des rathaus kommen*.

⁸⁵ W. Dworzaczek, *Genealogia. Tabele*, Warszawa 1959, tab. 114.

⁸⁶ A. Swieżawski, *Kościelecki Mikołaj h. Ogończyk*, [w:] PSB, t. 14, Wrocław 1968-1969, s. 415, uznał go za najstarszego syna Jana Kościeleckiego.

⁸⁷ P. Czaplewski, op. cit., s. 188.

był to syn Jana Kościeleckiego, pierwszego starosty świeckiego, lecz jego bratanek, Jan Kościelecki, syn Mikołaja Kościeleckiego ze Skępego⁸⁸.

Z powodu braku źródeł dla lat 1475-1480 nie można określić, kto był starostą z rodu Kościeleckich. Wzmianka o układach z roku 1475 między Toruniem a synem Jana Kościeleckiego pozwala na przyjęcie poglądu, iż przejął je któryś z synów - najprawdopodobniej najstarszy z nich. Nie wiadomo jednak jak długo był w jego władaniu.

Jan Kościelecki jako starosta świecki jest potwierdzony źródłowo w latach 1480-1482⁸⁹. W tym czasie pełnił funkcje kasztelana kruszwickiego, podkomorzego dobrzyńskiego oraz starosty bydgoskiego⁹⁰.

Mikołaj Kościelecki, syn pierwszego starosty, jako starosta świecki pojawił się w połowie października 1486⁹¹ i na początku lipca roku następnego⁹². Oprócz tego starostwa posiadał Tucholę, Człuchów i Nieszawę. Natomiast 21 grudnia 1487 roku starostwo świeckie pozostawało w rękach Andrzeja Kościeleckiego⁹³, brata Mikołaja. Oprócz owej tenuty władał starostwem bydgoskim⁹⁴. W jego rękach starostwo świeckie nie było zbyt długo, przejął je ponownie Mikołaj.

Sprawa ta nie jest jednak taka prosta. Z 25 października 1493 roku pochodzi ugoda między braćmi Mikołajem a Andrzejem⁹⁵, późniejszym podskarbinem koronnym⁹⁶. Ten ostatni przekazał Świecie w zamian za cztery wsie. Jest to królewskie zatwierdzenie ugody przeprowadzonej przed Janem Kościeleckim, kasztelanem dobrzyńskim i Piotrem z Woli, kasztelanem słońskim. Zwrócić należy uwagę, iż król jedynie zatwierdził dokument wystawiony przez arbitrow. Niestety pismo kasztelanów nie posiada daty, ale można uznać, iż ugoda ta miała miejsce znacznie wcześniej. Jeden z arbi-

⁸⁸ Z. Zyglewski, op. cit., s. 53-54; A. Swieżawski, *Mikołaj z Kościelca h. Ogończyk*, s. 415, opowiedział się za prawdopodobnym przejęciem przez Mikołaja połowy starostwa świeckiego. Stoi to w sprzeczności z informacją podaną przez tego samego autora, *Kościelecki Jan ze Skępego*, [w:] PSB, t. 14, s. 404, iż w latach 1475-1482 starostwo świeckie posiadał Jan Kościelecki, bratanek pierwszego władarza Świecia z rodu Kościeleckich.

⁸⁹ P. Czaplewski, op. cit., s. 188.

⁹⁰ APG, 300D/6,138, APT, Katalog I, 1266, 2379, Katalog II, IV-5, k. 63v, odnotowano Kościeleckiego bez imienia, ale z godnością starosty świeckiego i bydgoskiego - rok 1482.

⁹¹ APG, 300D/57,76.

⁹² APG, 300D/57,70.

⁹³ Städtebuch des Landes Posen, hrsg. H. Wuttke, Leipzig 1864, nt 75; *Statuty i przywileje cechów bydgoskich z lat 1434-1770*, wyd. T. Esman, Z. Guldon, Bydgoszcz 1963, nr 3. 26 XII 1487 roku Mikołaj Kościelecki tytułował się starostą chojnickim, człuchowskim, nieszawskim i tucholskim, APG, 300D/57,98.

⁹⁴ Z. Zyglewski, op. cit., s. 54-56.

⁹⁵ KDPol., t. 2, cz. 2, nr 629.

⁹⁶ A. Swieżawski, *Kościelecki Andrzej*, [w:] PSB, t. 14, s. 398, podaje, że w 1493 nastąpił podział dóbr ojczystych między braci: Andrzeja, Mikołaja i Stanisława.

trów - Jan Kościelecki przed rokiem 1490 był kasztelanem dobrzyńskim, a w latach 1490-1493 piastował urząd kasztelana brzeskokujawskiego⁹⁷. Tak więc układ musiał nastąpić przed rokiem 1490. Niewątpliwie ugoda między braćmi weszła od razu w życie. Mikołaj w końcu czerwca 1491 roku władał starostwem świeckim⁹⁸.

W 1493 Mikołaj zapisał 600 złotych siostrze swojej Dobrochnie, żonie Jana Baranowskiego. Aby uzyskać te pieniądze przekazał w zarząd zainteresowanej stronie należną mu część Świecia⁹⁹. Baranowski rzeczywiście przejął tenutę świecką zapewne z uprawnieniami, które posiadał do tej pory Kościelecki. 21 września 1493 roku list skierowany do Gdańska został podpisany przez dwóch starostów: Gabriela z Kossowa, chorążego świeckiego i właśnie Jana Baranowskiego¹⁰⁰. Jednak sytuacja ta nie trwała długo. Prawdopodobnie z chwilą wyegzekwowania należnych 600 florenów starostwo świeckie zostało zwrócone Kościeleckiemu. Pismo z 17 kwietnia 1494 roku podpisane zostało przez Mikołaja Kościeleckiego, jako starostę tucholskiego oraz Gabriela z Kossowa, chorążego i starostę świeckiego¹⁰¹. Choć list wystawiono w Świeciu i dotyczył obrony tego miasta przed radą gdańską, to Kościelecki nie podpisał się godnością starosty świeckiego. Nie ma więc pewności czy jeszcze wtedy starostwo świeckie znajdowało się w rękach Baranowskiego, czy też już Kościeleckiego.

Według ustaleń Czaplewskiego Mikołaj Kościelecki jako starosta świecki jest źródłowo poświadczony w latach 1495-1507¹⁰².

Kościeleccy piastując ważne urzędy ziemskie i państwowe oraz starostwa nie mogli samodzielnie administrować należną im częścią starostwa świeckiego. W ich imieniu rządu sprawowali burgrabiowie. Skąpa ilość źródeł

⁹⁷ Idem, Kościelecki Jan ze Skępego, s. 404. Z. Lasocki, Dostojnicy i urzędnicy ziemi dobrzyńskiej w XIV i XV wieku, Miesięcznik Heraldyczny, T. 13, 1934, s. 40, Jan Kościelecki jako kasztelan dobrzyński odnotowany w źródłach w latach 1485-1487. Powołując się na MRPS, Warszawa 1907, t. 2, nr 450 autor odnotował go jako kasztelana dobrzyńskiego w roku 1494. W regescie podano "kasztelan i starosta dobrzyński", nie ma pewności, że chodzi o kasztelana dobrzyńskiego. Piotr Działyński z Woli jako kasztelan słoński występuje w roku 1488. Autor podaje również, że w roku 1493, ale z tego roku pochodzi zatwierdzenie królewskie wcześniejszego dokumentu, kasztelanem słońskim w roku 1497 był Mikołaj Radzikowski, Z. Lasocki, op. cit., s. 152.

⁹⁸ APG, 300D/58,1.

⁹⁹ Teki Dworzaczka CD, Kórnik 1997, Regesty, Księgi grodzkie i ziemskie, Poznań, rezygnacje XV w., cz. 2, nr 286.

¹⁰⁰ APG, 300D/58, 31, *Gabriel v. Koszin banerfurer, Jan Barenafszhy hauptleute zur Swecze*: ASPK, t. 3, cz. 1 (1492-1497) wyd. K. Górski, M. Biskup, Toruń 1961, nr 79, regist.

¹⁰¹ APG, 300D/58,35, *Nicolaus v. Coszelita starost zcu towchelen, Gabriel von Koszin banderfurer und hauptman ut Slosze Swecze*.

¹⁰² P. Czaplewski, op. cit., s. 188.

nie pozwala na zestawienie ich pełnej listy. Jednak nawet niewielkiej ilości źródeł można stwierdzić, iż powoływali ich na dłuższe okresy.

Z początku grudnia 1466 roku w roli burgrabiego świeckiego wystąpił Włodek w otoczeniu Grzegorza z Komorowa, burgrabiego tucholskiego i Teodora ze Stanomina bydgoskiego¹⁰³. Włodek z pozostałymi dwoma burgrabiami był obecny w Bydgoszczy przy fundowaniu przez Jana Kościelecckiego ołtarza w miejscowej farze¹⁰⁴. W 1472 roku burgrabiostwo było w rękach Ludwika z Krupocina¹⁰⁵. Jan Kościelecki miał również swojego burgrabiego, wzmiankowanego bezimiennie w 1481¹⁰⁶ i 1482¹⁰⁷ roku. Burgrabią Mikołaja Kościeleckiego w Świeciu w roku 1502 był Piotr z Zagajewic, pełniący równocześnie funkcję burgrabiego bydgoskiego¹⁰⁸. W roku 1517 był wicestarostą bydgoskim¹⁰⁹, a w latach 1522-1528 piastował urząd sędziego inowrocławskiego, a także władał starostwem dybowskim¹¹⁰.

Dzieje starostwa świeckiego w drugiej połowie XV stulecia wyraźnie dzielią się na dwie części. W pierwszej z nich decyzja o obsadzie starostwa spoczywała w rękach króla. On też początkowo przekazywał je zazwyczaj na krótki, najprawdopodobniej na z góry określony czas. Włodarzami zostawali możni koronni świeccy, jak również duchowni. W końcowym okresie uzyskał je Ulryk Czerwonka, chyba na czas nieokreślony.

Zdobycie zamku przez Bernarda Szumborskiego i ponowne jego odzyskanie spowodowało zmiany w sposobie obsadzania starostwa świeckiego. Toruń, mający znaczący udział w odzyskaniu zamku, jak również poparcie Gdańska pragnął przejąć starostwa, ale również i monarcha chciał mieć wpływ na Świecie, a przede wszystkim na kontrolę szlaku wiślanego. Mimo nacisków Torunia dokonywał nadań na rzecz Kościeleckiego. Ostatecznie doszło do porozumienia między stronami w sprawie podziału starostwa.

Toruń wyznaczał starostów początkowo z grona rycerzy zaciężnych walczących na żołdzie miasta, a od 1477 roku spośród okolicznego rycerstwa. Wulkowscy, Konopaccy obsadzali zarówno urząd starosty, jak rów-

¹⁰³ Teodor ze Stanomina, miejscowości na Kujawach, jako burgrabia bydgoski występuje na początku 1457 roku, w latach 1460-1462, o czym wyżej i w końcu 1466 roku. Z. Zyglewski, op. cit., s. 59, błędnie podano, że był on starostą bydgoskim w 1480 roku. Cytowane źródło odnosi się do roku 1466 (*Theodor de Strenomino*). Natomiast przy fundowaniu klasztoru bernardyńskiego w Bydgoszczy w roku 1480 nie było żadnego burgrabiego, *Kronika Bernardynów Bydgoskich*, wyd. K. Kantak, Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, T. 33, 1907, s. 37-39, wpis dokumentu erekcyjnego.

¹⁰⁴ *Documenta Ecclesias civitatis bidgostiensis (Bromburg) concernentio*, wyd. E. Becker, Berlin 1918, s. 9.

¹⁰⁵ APT, Katalog I, 2103.

¹⁰⁶ ASPK, t. I, nr 60.

¹⁰⁷ APT, Katalog I, 2379; ASPK, t. I, nr 89.

¹⁰⁸ APG, 300D/6,299.

¹⁰⁹ APT, Katalog I, 2874.

¹¹⁰ Z. Zyglewski, op. cit., s. 59-60.

niez burgrabiego. Starostami bywali również mieszczanie toruńscy w osobie Tylmana von Allena i Stefana Sweidniczera.

Druga część starostwa do końca XV wieku pozostała w rękach Kościeleckich. Jednak starostwo nie przechodziło z ojca na syna, lecz co pewien czas starostowie z tego rodu, z wyjątkiem pierwszego starosty Jana Kościeleckiego, zmieniali się i nie trzymali starostwa do swojej śmierci.